

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата психологічних наук, професора

Казміренко Людмили Іванівни

на дисертацію Масян Анни Валеріївни

на тему: «Формування здатності до прийняття рішень у поліцейських на етапі професійної підготовки», подану до захисту в спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» зі спеціальності 053 «Психологія»

Ступінь актуальності обраної теми. Дисертаційне дослідження Масян Анни Валеріївни на тему «Формування здатності до прийняття рішень у поліцейських на етапі професійної підготовки» привертає увагу своєю актуальністю з огляду на необхідність удосконалення професійно-психологічної підготовки поліцейських у складних умовах сучасного буття. Умови дії воєнного стану в Україні висувають перед органами Національної поліції України надзвичайно складні завдання, що вимагають не лише високого професіоналізму, але й глибокого розуміння та дотримання правоохоронцями встановлених норм закону та моралі, швидкого опрацювання інформації, своєчасного та ефективного прийняття рішень у професійній діяльності. Процес прийняття рішень відіграє ключову роль як у формуванні особистості професіонала, так і в стратегічних напрямках діяльності Національної поліції України загалом. Це обумовлює необхідність визначення наукових засад процесу формування здатності до прийняття рішень в професійній діяльності поліцейських та засвідчує **актуальність** дисертаційного дослідження Масян А. В.

Тему дисертаційної роботи затверджено вченою радою Національної академії внутрішніх справ (витяг з протоколу № 18 від 28.09.2021 р.).

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Структура дисертації відповідає вимогам теоретико-експериментального дослідження. Обрана авторкою структурно-логічна схема наукового пошуку загалом сприяє виконанню поставлених завдань і розкриттю теми дослідження. Авторкою коректно визначено науково-категоріальний апарат

дослідження, що складається з об'єкту, предмету, мети, завдань, теоретико-методологічного підґрунтя дослідження. Завдання підпорядковані меті, засвідчують логічність та послідовність основних етапів дослідження. Представлено широкий арсенал методів пізнання, комплексне використання яких свідчить про наявність теоретичного рівня підготовки дисертантки, її високої загальнотеоретичної і методологічної культури, підтверджує наукову коректність теоретичних висновків, що складають новизну роботи, а також наукову обґрунтованість пропозицій. Висновки теоретичної частини дослідження стали відправною точкою для реалізації емпіричного етапу. Зміст дисертації характеризується належним науково-методологічним рівнем вирішення поставлених завдань.

Положення, висновки та рекомендації, які містяться у дисертації, достатньою мірою науково обґрунтовані. Заслуговує на увагу апробація отриманих результатів на науково-теоретичних і науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах, достатня кількість опублікованих тез доповідей та колективна монографія. Виклад матеріалу дисертаційної роботи характеризується логікою та послідовністю, робота оформлена відповідно до всіх встановлених вимог.

Дисертаційна робота ґрунтується на аналізі значної кількості теоретичних джерел (323 наукових праць, включно англомовні джерела), що дало змогу різноаспектно дослідити проблему, визначити параметри емпіричного дослідження, окреслити основні детермінанти формування здатності до прийняття рішень в професійній діяльності поліцейських.

Таким чином, аналіз дисертації та публікацій Масян А.В. засвідчує високий науковий рівень дослідження.

Новизна представлених теоретичних та / або експериментальних результатів, проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Аналіз дисертаційної роботи дає підстави констатувати, що отримані результати дослідження мають теоретичну та практичну значущість. Основні досягнення автора конкретизуються в

наступних елементах наукової новизни, а саме: аргументовано доцільність визначення процесу формування здатності до прийняття рішень на різних етапах професійної підготовки в залежності від практичного досвіду, невизначеності ситуацій та індивідуальних характеристик поліцейського; емпірично досліджено динаміку прийняття рішень зі збільшенням стажу професійної діяльності з тенденцією до раціоналізації внаслідок удосконалення саморегуляції, нагромадження професійного досвіду та вміння ефективного вирішення службових завдань різного рівня; доведено, що високий рівень пильності та раціональності притаманний поліцейським із практичним досвідом діяльності (від 7 років практики), поліцейські старшого віку та вищого професійного статусу більш схильні до прийняття рішень у сфері фізичного ризику, в той час як поліцейські без практичного досвіду діяльності схильні приймати більше ризикованих рішень в соціальній площині ризику; підтверджено, що індивідуально-особистісні та вікові відмінності поліцейських виявляються у варіативності поведінкових патернів у процесі прийняття рішень; доведено, що у процесі формування здатності до прийняття рішень основну роль у цьому відіграє поєднання когнітивного компоненту, що включає гнучкість мислення, відкритість новим викликам, здатність до структурування інформації і прогнозування можливих наслідків подій, та професійно важливих якостей особистості поліцейського; розроблено систему формування здатності до прийняття рішень на етапі професійної підготовки; обґрунтовано впровадження тренінгу інтегративного типу, як провідного засобу вдосконалення якостей, що відіграють ключову роль при прийнятті ефективних рішень.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. У дисертації Масян Анни Валеріївни наявна низка положень, що супроводжуються авторською аргументацією. Достовірність та наукова обґрунтованість отриманих результатів підтверджується такими положеннями:

- основні результати та висновки дисертаційного дослідження були оприлюднені на науково-практичних конференціях;
- основні положення дисертації викладені у 6 наукових статтях, надрукованих у фахових виданнях України категорії «А» та «Б»;
- надійність і вірогідність отриманих наукових результатів підтверджуються теоретико-методологічним обґрунтуванням вихідних принципів дисертаційної роботи, вибором методів дослідження, що забезпечило досягнення мети і реалізацію поставлених завдань, чітким визначенням організаційних засад проведеного дослідження, кваліфікованою інтерпретацією отриманих результатів.

Практична значущість результатів дослідження. Представлені в дисертації положення, висновки та пропозиції можуть бути використані у таких сферах:

- *в освітньому процесі* – при підготовці навчально-методичних і дидактичних матеріалів до усіх видів занять циклу психологічних дисциплін;
- *у практичній діяльності* – як рекомендацій: у системі психологічного супроводження професійної діяльності поліцейських, що підтверджено відповідними актами впровадження.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому.

Дисертація Масян Анни Валеріївни написана державною мовою, характеризується чіткою структурою та логікою викладення матеріалу, відповідає вимогам МОН. Структура та обсяг дисертації обумовлені об'єктом і предметом, метою й завданнями дослідження. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що об'єднують вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (323 найменування на 32 сторінках) та 13 додатків на 56 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 303 сторінки комп'ютерного тексту, з них обсяг основного тексту – 199 сторінок.

До безперечних переваг дисертації можна віднести:

- Висвітлення сучасного стану наукових досліджень проблеми прийняття рішень; проаналізовано психологічні, філософські, соціальні, правові аспекти цієї проблеми; вивчено та узагальнено психологічні моделі множинної багаторівневої регуляції вибору та прийняття рішення при динамічних змінах умов; розкрито зміст, шляхи, й механізми прийняття рішень у професійній діяльності поліцейських; узагальнено зарубіжний досвід щодо вивчення психологічних і ситуаційних чинників прийняття рішень у професійній діяльності поліцейських.

- Поглиблення сутності понять «прийняття рішень», «суб'єктивний ризик»; «постулати максимізації раціональності і корисності», «евристика доступності», «ефекти прив'язки та пристосування», «модель взаємного детермінізму», «конструкту динамічних регулятивних систем».

- Виокремлення основних детермінантів, що впливають на процес прийняття рішень відповідно до принципу ситуаціонізму, відповідно до чого визначено, що ситуаційні чинники надають поведінці поліцейського не менш значний вплив, ніж його особистісні особливості, найчастіше навіть переважають їх.

- Досліджено низку факторів, які відіграють ключову роль при формуванні здатності до прийняття рішень у поліцейських: ризик невірних рішень (ризик невдач); ціннісні критерії і критерії розумності; раціоналізація вчинків; обґрунтування ризиків, прогноз наслідків; слідування юридичним, соціальним і моральним нормам. Обґрунтовано, що успішність професійного становлення, навчання та оволодіння складними елементами професійної діяльності у поліцейських визначається професійними здібностями, досвідченістю та набутими компетентностями.

- Емпірично досліджено доцільність модифікації авторських методик шляхом поєднання в один загальний опитувальник і розподілу на три блоки: «прийняття рішень», «копінг-стратегії», «сценарій проживання стресу». Визначено певний симптомокомплекс «здатності до прийняття рішень у поліцейських»: пильність, знецінення стресу і раціональність, як

джерело копінгу і характеристика прогностичної компетенції; уникнення, ізоляція, як характеристики обережної поведінки поліцейського у системі інституційних обмежень (підпорядкування); досвідченість, як стійкість до складних завдань у ситуації невизначеності; свідомий конформізм, як здатність до побудови конструктивної взаємодії у контексті колективної діяльності та зміцнення системи; лідерство, як характеристика організованості та відповідальності, протидії зовнішнім впливам; готовність до дії як характеристика активності та оперативності поліцейського.

- Виявлено низку чинників, що перешкоджають поліцейським у процесі прийняття рішення: зовнішній конформізм; інституційні обмеження; страх наслідків; кар'єризм; деструктивне пристосування; уникнення; відкладання рішень (прокрастинація); надмірна критичність; завищена оцінка своїх можливостей; ригідність; руйнація системи установок; деструктивний стан ступору перед загрозою; ізоляція.

- У рамках психопрофілактичної роботи було визначено стратегії подолання стресу, орієнтовані на індивідуальні особливості поліцейського, що об'єднує когнітивні, емоційні та поведінкові стратегії, які переважно використовуються у стресових ситуаціях професійної діяльності. Окреслено ресурси переживання стресу за індивідуальним сценарієм, за допомогою якої було визначено основні чинники формування ресурсно-важливих якостей стресоподолання з метою попередження негативних тенденцій в процесі прийняття рішень у поліцейських, а саме: дисциплінованість; готовність до дії; лабільність; конструктивність; стійкість до змін; непідкупність; чесність; організованість; справедливість; розбірливість; стриманість; мобілізація ресурсів; переформатування поведінки та готовність до змін.

- Розроблено, апробовано та оцінено ефективність тренінгової програми, спрямованої на формування здатності до прийняття рішень у професійній діяльності з метою розвитку професійно важливих якостей у процесі прийняття рішень (критичність, стратегічність, стійкість, комунікативність, адекватна схильність до ризику тощо).

- Здатність дисертантки до ретельного опрацювання і детальної інтерпретації емпіричного матеріалу, коректного тлумачення результатів, великої кількості ілюстративного матеріалу.

Анотація. Відображає основні тези дослідження. Викладена українською та англійською мовами, містить список публікацій дисертантки за темою дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час вивчення дисертації та наукових публікацій здобувача фактів порушення академічної доброчесності виявлено не було. Дисертація Масян А.В.. – це оригінальна, самостійно виконана наукова праця.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Водночас дисертаційне дослідження Масян Анни Валеріївни, як і будь-яка творча праця, містить певні дискусійні положення, висвітлення яких сприятиме більш повній та об'єктивній характеристиці результатів роботи.

1. На теоретичному етапі дослідження авторка розглядає процес прийняття рішення в межах колективної діяльності. Між тим, на емпіричному етапі групова діяльність не розглядалася. Вважаємо, що введення цього параметру сприяло б кращому висвітленню соціально-психологічних аспектів прийняття рішень.

2. Як слушно зазначає авторка, відсутність психодіагностичного інструментарію щодо переліку здатностей поліцейського до оптимального прийняття рішень в системі НПУ спонукала її до розроблення авторського опитувальника «Чинники прийняття рішень у поліцейських». Зокрема, встановлено, що організаційна структура, в якій знаходиться поліцейський, накладає певні обмеження на прийняття особистих рішень, але спрямовує на виконання наказів керуючих представників цієї структури та встановлених нормативних документів. У зв'язку з цим доцільним було б розширити, категоризувати або розмежувати особистісні та ситуативні чинники, особливо в контексті випадків, що потребують максимальної ефективності у ситуаціях високої відповідальності.

3. У дисертації проаналізовано низку негативних тенденцій у процесі прийняття рішень, які здебільшого виникають внаслідок недостатньої досвідченості основних кадрів НПУ, невміння приймати раціональні рішення в складних стресових ситуаціях, і заступу на керівні посади у досить ранньому віці (25-30 років). Враховуючи важливість питання змістового та організаційного вдосконалення діяльності професійно-психологічної підготовки, головною метою якої має бути робота з поліцейськими колективами, доцільними були б пропозиції стосовно системи заходів, спрямованих на визначення та попередження вказаних негативних тенденцій.

Втім, викладені зауваження мають дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи Масян Анни Валеріївни. Висловлені зауваження є запорукою наукової дискусії під час публічного захисту дисертації.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам
Дисертація Масян Анни Валеріївни на тему: «Формування здатності до прийняття рішень у поліцейських на етапі професійної підготовки», подана на здобуття ступеня доктора філософії, за своїм змістом, одержаними науковими результатами, актуальністю, новизною та іншими ознаками є самостійною завершеною науковою роботою, що містить суттєві положення для розвитку наукової психології. За науковою та практичною значущістю здобутих результатів відповідає спеціальності 053 «Психологія» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (зі змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 р.) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її

авторка – Масян Анна Валеріївна – за результатами проведення публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія».

Рецензент:

професор кафедри психології
навчально-наукового інституту права
та психології НАВС, кандидат
психологічних наук, професор

екс

Людмила КАЗМІРЕНКО

Свідомо засвідчую
ФАХІВЕЦЬ І КАТ.
ПОСТ. СКЛАДУ ВКЗ
ШАМРАЙ Т.В. *Тш*